

İBN BEVVÂB'IN KASİDE-İ RÂİYYE TERCÜMESİ

Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir YILMAZ*

İbn Bevvâb: Künyesi Ebû'l-Hasan olan İbn Bevvâb, Bağdat'lı olup asıl adı Ali b. Hilâl b. Abdulaziz'dir. Babası Büveyhiler zamanında (320-457/932-1062) sarayda kapıcılık görevi yaptığından "İbn Bevvâb" lakabıyla şöhret bulmuştur. Büyük bir hattat olup aynı zamanda kâtip ve şâir bir kişiliğe sahipti. Yazıyı İbn Mukle (ö.328/940)'nin talebeleri olan Muhammed b. Esed (ö.410/1019) ve Muhammed Essimsânî (ö.434/1042) den öğrenmiştir. Daha sonra İbn Mukle'nin yazılarını toplayarak incelemiş, kısa zamanda yazısını güzelleştirmiş ve nihayet haklı olarak şöhret bulmuştur. 64 nüsha Kur'ân-ı Kerim yazdığı rivayet edilmektedir.

Ayrıca iyi bir hâfız, fakih, vâiz ve rüya tabircisi olan İbn Bevvâb, el-Kâdir Billah zamanında (381-423/991-1032) 423/1032 tarihinde Bağdat'ta vefat etmiş ve Ahmed b. Hambel'in yanına defn olunmuştur¹.

KASİDE-İ RÂİYYE TERCÜMESİ

Kaside-i Râiyye, ürcûze² ve kaside³ uslubunda yazılan bir risale olup; hat'la alakalı olarak günümüze kadar gelen ilk

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Süsleme ve Hat Sanatı Bilim Dalı Başkanı.

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemü'l-Üdebâ nşr. Ferid Rifâi, Kahire-1936, XV, 120-134; İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân, Kahire-1948, III, 342; ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza, Hkmetü'l-İşrâk ilâ Küttâbi'l-Âfâk nşr. Muhammed Talha Billal, Kahire-1990, s. 86; el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, Suphu'l-A'sâ fi Sinâ'ti'l-İnşâ' nşr. M.Hüseyin Şemsüddin, Beyrut-1987, III, 19; ez-Zirikî, Hayrettin, el-A'lâm Kâmüsü Terâcim, Beyrut-1969, V, 183; Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemü'l-Müellifin, Dimaşk-1961, VII, 258; Mustakimzâde, Süleyman Sa'düddin, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul-1928, s. 331; Habîb Efendi, Hat ve Hattâtân, İstanbul-1305, s. 44; Afif el-Behnesî, Mu'cemü Mustalahâti'l-Hattî'l-Arabî ve'l-Hattâtîn, Beyrut-1995 s. 3; Süheyl Unver, el-Hattü'l-Bağdâdî Ali b. Hilâl el-Meşhûr bi'bnî'l-Bevvâb, Bağdat-1377

² Bütün mısraları aynı kafiyeye göre biten veya her beyti kendi arasında kafiyeli olan şiir nevi.

³ Yedi veya daha çok beyitten meydana gelen şiir.

kaside sayılmaktadır⁴. İbn Bevvâb'ın bu risalesinin; "Risâle fi İlmî'l-Kalem ve'l-Hibr ve'l-Kitâbe ve'l-Varak" ve "el-Kasidetü fi Âdâbî'l-Hat" gibi isimlerle de şerhleri yapılmıştır⁵. kasidedeki kâfiyelerin "ra" harfiyle bitmesinden ötürü "Kaside-i Ratiyye" denilmiş olsa gerektir. Bu kaside aruz vezinlerinden "el-Bahrü'l-Kâmil"⁶ kalıbında yazılmıştır⁷.

Sonraları ürcüze ve kaside nevinde hatla ilgili birçok manzum eserler de yazılmıştır. Bunların en meşhurları; İbn Vahîd'in "Kaside-i Nüniyye" sı, Zeynüddin Şa'bân b. Muhammed el-Âsârî (ö.828/1425)'nin "el-'İnayetü'r-Rabbâniyye fi't-Tarikati's-Şa'bânîyye" sı ve Muhammed b. Hasan es-Sencarî'nin "Bidâ'atü'l-Mücevvid fi 'İlmî'l-Hat ve Usûlih" idir⁸.

Tercümesini yaptığımız bu kaside bazı kaynaklarda 22 beyit,⁹ bazı kaynaklarda 23 beyit¹⁰ bazı kaynaklarda da 27 beyit¹¹ olarak geçmektedir. Ancak Mustakimzâde Kaside'nin ilk beytini vererek 28 beyit¹², olduğunu söylemektedir ki, ulaşabildiğimiz kaynaklarda buna rastlanamamıştır Biz de hem şerh edilmiş olması hem de diğerlerini de ihtiva etmiş olması bakımından 27 beyit olanını tercih ederek tercümesini yaptık.

Tercüme

1- Ey yazısının güzel olmasını -hattat olmayı- isteyen!

⁴ Bk. Abdulkadir es-Saydâvî, Ve'ddâhetü'l-Usûl fi'l-Hat nşr. Hîlâl Nâcî, el-Mevrîd, sayı, IV (1986), XV, 159

⁵ Bk. İbn Busays, Burhânüddin b. Ömer ve İbn Vahîd, Şerefüddin, Şerhu'l-Manzûmeti'l-Müstetâbe fi İlmî'l-Kitâbe nşr. Hîlâl Nâcî, el-Mevrîd, sayı, IV, (1986), XV, 259

⁶ Mütefâilün/Mütefâilün/Mütefâilü

⁷ Bk. İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, Mukaddime, Beyrut-1988, s. 529(1. Dipnot)

⁸ Geniş bilgi için bk. Abdulkadir es-Saydâvî, a.g.e., s. 159.

⁹ Bk. İbn Haldûn, a.g.e., s. 530; Habîb a.g.e., s. 44.

¹⁰ Bk. Afî el-Behnesî, a.g.e., s. 61.

¹¹ Bk. İbn Busays ve İbn Vahîd, a.g.e., s. 259

¹² Mustakimzâde, a.g.e, s. 332.

2- Eyer yazı yazmada gerçekten kararlı isen, kolaylık vermesi için Mevlâna yönel ve O'ndan yardım iste,

3- Güzel yazabilmen için sert ve düzgün kalemleri hazırla,

4-Açmak için seçtiğin kalem ,ne uzun ne kısa ne kalın ne de ince olmasın. Orta bir boy ve normal bir kalınlıkta olsun,

5- Kalemın iki ucunada bak; hangi taraf ince ve dar ise o tarafı aç,

6- Kalemın cilfesini (açılan kısmını) ne uzun nede kısa, mutedil bir boyda yap,

7- Kalemın şahmesini (iç cidarını) de orta yap; ne çok etli ne de ince olmasın,

8- Mürekkebin her iki taraftan aynı ölçüde akabilmesi için, kalemın şakkını (yarılmasını) ortadan yap,

9- Ne yaptığının bilincinde olan bir tabibin işini sağlam tutması gibi sen de bütün bunları sapasağlam yaptığında;

10- Bütün gücünü katt-ı kaleme (kalemın ucunu kesmeye) ver. Çünkü -bu sanatta- katt-ı kalemi bilmek önemlidir,

11- Kalem açmanın inceliklerini açıklaman hususunda fazla arzulu olma. Çünkü bu mevzuda bende son derece cimriyimdir,

12- Fakat bu meselede söyleyeceğim söz; katt-ı kalem ne çok eğri ne de çok düz olmalıdır,

13- Bütün gayretini katt-ı kaleme ver. Geçmişteki tecrübelerden faydalanarak bunu başarabilirsin,

14-İs'ten yapılmış mürekkebine lıka (ham ipek) koy sonra sirke veya koruk (ham) üzümün suyu ile islah et.

15-Renkli mürekkep yapmak için siyah mürekkebe aşu boya (kırmızı), sarı zırnık ve kâfûr ilave et.

16- Mürekkep, kıvamını bulunca bütün gücünle temiz yumuşak ve yazıya elverişli bir kâğıt bulma gayretine gir.

17- Kalemın ucunu kestikten sonra tûy ve sıcımlden temizlenmesi için kalemi balçığa göm.

18- Sonra üstâdın yazısına bak; meşk'e devam et; kendini zorla, sıkıntılara katlan. Çünkü sabırla maksada ulaşılır.

19- Yazıya ilk önce levhada başla. Çünkü mâhir ve zeki insanlar böyle başlamıştır.

20- Sonra oturarak dizinin üzerinde kağıda yazmaya geç. Çok meşk yapmak için paçaları sıva; bu işin peşini bırakma!

21- Korku ve bıkkınlık göstermeden azimle ve kararlılıkla yaz. Çünkü her iş cesaretle başanılır.

22- Yazıya ilk başladığında yazım iyi ve güzel değil diye asla mahçup olma.

23- Bu iş zordur. Fakat zamanla kolaylaşır. Çünkü her zorluğu bir kolaylık izler.

24- Bu hususta istediğin noktaya geldiğinde -zahmetime değdi diyerek- neşelenerek sevinirsin.

25- O halde arzu ve isteğine ulaştığında Allâhu Teâla'ya şükret. Ve O'nun rızasına uy! Zira Cenâb-ı Allâh şükreden kullarını sever.

26- Kendini dünyada iyilikle anılmanı sağlayacak güzel ve hayırlı şeyler yazmaya teşvik et; dünya menfaati için Allahu Teâla'nun sevmediği şeyleri yazma.

27- Zira, yarın kıyamette kişinin amel defteri sunulduğunda herkes yaptığının karşılığını bulacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdulkadir es-Saydâvî. Veddâhetü'l-Usûl fi'l-Hat nşr. Hilâl Nâcî, el-Mevrid, sayı, IV (1986).

- Afif el-Behnesî, Mu'cemü Mustelahâtü'l-Hattü'l-'Arabî ve'l-Hattâtîn, Beyrut-1995.

- el-Cevherî, İsmail b.Hammâd. es-Sihâh Tâcü'l-Luga ve Sihâhü'l-'Arabîyye, I-VI, Kahire-1956.

- Habîb Efendi. Hat ve Hattâtân, İstanbul-1305.

- İbn Busays Burhânüddin b. Ömer ve İbn Vahîd, Şerefüddin b. Şerif Şerhü'l-Manzûmeti'l-Müstetâbe fi İlmî'l-Kitâbe nşr.Hilâl Nâcî, el-Mevrid, sayı, IV (1986).

- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b.el-Hasan. Cemheretü'l-Luga.I-IV, Beyrut-1345.

- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. Mukaddime, Beyrut, 1988.

- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnal'z-Zamân, I-VI, Kahire-1948.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b.Mükrim. Lisânü'l-'Arab, I-XV, Beyrut-1968.

- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali. Suphu'l-A'sâ fi Sinâ'ati'l-İnşâ' I-XIV. Beyrut-1987.

- Kehhâle, Ömer Rıza. Mu'cemül Müellifin, I-XV, Dimaşk-1961.

- Mustakîmzâde, Süleyman Sa'düddin. Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul-1928.

- Ünver, Süheyl. el-Hatû'l-Bağdâdî Ali b.Hilâl el-Meşhûr bi'bni'l-Bevvâb; Bağdat-1377.

- Yâkût el-Hamevî. Mu'cemu'l-Üdebâ' nşr. Ferid Rifâî, I-XX, Kahire-1936.

- ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza. Hikmetü'l-İşrâk ilâ Küttâbî'l-Âfâk nşr. Muhammed Talha Bîlâl, Kahire-1990.

- ez-Ziriklî, Hayrettin. el-A'lâm Kâmûsü Terâcim, I-XII, Beyrut-1969.

القميدة الرائية

- 1 يَا مَنْ يَرُومُ إِجَادَةَ التَّحْرِيرِ
 - 2 إِنْ كَانَ حَزْمُكَ فِي الْكُتَابَةِ مَادِقًا
 - 3 أَعْدِدْ مِنْ الْأَقْلَامِ كُلِّ مُتَقِفٍ
 - 4 وَإِذَا عَصَرْتَ لِبَرِّهِ فَتَوَخَّهْ
 - 5 أَنْظِرْ إِلَى عُرْفِهِ وَاجْعَلْ بَرِيهَ
 - 6 وَاجْعَلْ لِحَالِفَتِهِ قَوَامًا عَادِلًا
 - 7 وَكَذَلِكَ شَحْمَتُهُ إِغْتِمِدٌ تَوَسِّطُهَا
 - 8 وَالشَّقُّ وَسِطُهُ لِيَبْقَى حَبْرُهُ
 - 9 حَتَّى إِذَا حَكَمْتَ ذَلِكَ كَلَّمَهُ
 - 10 فَأَصْرَفَ لِسَانَ الْقَطِ عَزْمُكَ كَلَّمَهُ
 - 11 لَا تَطْمَعَنَّ فِي أَنْ أُبْحَثَ سِذْنَكِرَهُ
 - 12 لَكِنَّ جَمَلًا مَا أَقُولُ بِأَنَّهُ
 - 13 فَأَبْذُلْ لَهُ مِنْكَ اجْتِهَادًا كَافِيًا
 - 14 وَأَلِيقْ دَوَاتَكَ بِالذُّخَانِ مَدِيرًا
 - 15 وَأَغْصِفْ إِلَيْهِ مَفْرَعَةً قَدْ صُوِّتْ
 - 16 حَتَّى إِذَا حَمَرْتَهُمَا فَاسْعُدْ إِلَى الدِّ
 - 17 فَاقْبِسْهُ بَعْدَ الْقَطْعِ فِي الْعِصَارِكِيِّ
 - 18 ثُمَّ اجْعَلِ التَّحْمِيلَ دَابَّكَ صَابِرًا
 - 19 إِبْدَأْ بِهِ فِي اللَّوْحِ أَوَّلَ مَرَّةٍ
 - 20 ثُمَّ انْتَقِلْ لِلدَّرَجِ مُتَمَبِّغًا لَهُ
- ويريدُ حَسَنَ الْخَطِّ وَالتَّصْوِيرِ
فَارْغَبْ إِلَى مَوْلَاكَ فِي التَّيْسِيرِ
صَلْبٍ يَصْمُغُ صِبَاغَةَ التَّحْمِيرِ
عِنْدَ الْقِيَاسِ بِأَمْسِ التَّغْدِيرِ
مِنْ حَانِبِ التَّدْقِيقِ وَالتَّخْصِيرِ
يَخْلُصُونَ التَّطْوِيلَ وَالتَّقْصِيرِ
لَكُنْ بَيْنَ النَّقْصِ وَالتَّوْفِيرِ
مِنْ جَانِبَيْهِ مُشَاكِلَ التَّقْدِيرِ
إِحْكَامَ طَبِّ بِالْمِرَادِ خَيْرِ
فَالْقَطُّ فِيهِ جَمَلٌ أَتَدْبِيرِ
أَنْتِ أَوْسَنُ بَسْرِهِ الْمَسْتَوْرِ
مَابِسِينَ تَحْرِيفًا إِلَى تَدْوِيرِ
فَعَمَّاكَ تَطْفَرُ مِنْكَ بِالْمَأْثَرِ
بِالْخَلِّ أَوْ بِالْحِمْرِ الْمَعْمُورِ
مَعَ اصْفَرِّ الزَّنْدِ سِخْرِ وَالكَاغُورِ
وَرَقِ النَّقْصِ النَّعَامِ الْمَخْبُورِ
يَنْأَى عَنِ التَّشْعِيسِ وَالتَّخْيِيرِ
مَا أَدْرَكَ الْمَأْمُولَ مِثْلَ صَبُورِ
فَذَلِكَ فِعْلُ الْعَاجِدِ النَّحْرِيرِ
عَزْمًا تَجِدُّهُ مِنَ التَّشْمِيرِ

- 21 وَاِسْطَ يَمِينِكَ بِالْكَتَابَةِ مُقَدِّمًا
 مَا ادْرَكَ الْمَطْلُوبَ مِثْلَ حُسُورِ
- 22 لَا تَخْلُقَنَّ مِنَ الرَّدَى تَخْطُءَ
 فِي أَوَّلِ التَّشْيِيلِ وَالتَّصْوِيرِ
- 23 وَالْأَمْرُ يَمْعَبُ شَيْمٌ يَرْجِعُ قَيْنًا
 وَلَرَّبِّ سَهْلٍ جَاءَ بَعْدَ عَيْسِرِ
- 24 فَذَا بَلَغْتَ مَأْكَ فِيطَ رُمْتَهُ
 وَغَدَوْتَ حِلْفًا مَسْرَةً وَحُسُورِ
- 25 وَأَشْكُرُ إِلَهَكَ وَأَتَّبِعُ رِضْوَانَهُ
 إِنْ أَلَّهِ يَحِبُّ كُلَّ شُكُورِ
- 26 وَأَرْغَبُ لِنَفْسِكَ أَنْ تَخْطُبَنَا بِهَا
 خَيْرًا تَخْلِفُهُ بِسَدَارِ غُرُورِ
- 27 فَجَمِيعَ فَعَلِ الْمَرْأُ يَلْقَاهُ غَدًا
 عِنْدَ التَّقَاةِ كِتَابِيهِ الْمَنْشُورِ